

Věc:	Průvodní zpráva k aplikovanému výsledku projektu
Název:	Prostorová distribuce kutilství v České republice na příkladu modelářství
Autoři:	Kážmér, Ladislav; Baroš, Andrej; Gibas, Petr
Výstup dle metodiky M17+:	Specializovaná mapa s odborným obsahem (N _{map})
Grantová dedikace:	NAKI II č. DG18P02OVV022
Název projektu:	Kutilství a jeho význam pro českou národní a kulturní identitu: současný stav, socio-kulturní a historicko-politické souvislosti, typologie a využití potenciálu pro místní rozvoj
Institucionální afiliace:	Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. Jilská 1, 110 00 Praha 1

Charakteristika předkládaného výstupu:

1) Cíl výsledku, návaznost předmětu analýzy na výzkumné cíle projektu

Modelářství jako specifická forma „amatérské produkční činnosti“ představuje specifickou verzi kutilské aktivity v souladu s definicí kutilství, s níž výzkumný projekt pracuje, kdy kutilství představuje komplex svépomocných manuálních výrobních aktivit, drobných prací a oprav prováděných (povětšinou) ve volném čase, které nejsou prováděny za účelem zisku, obživy a prodeje na trhu, a jemuž se věnují jednotlivci i širší kolektivy, jako právě i modelářské spolky. Modelářství je ukázkovou kutilskou aktivitou mimo jiné i proto, že jako kutilství obecně není neseno čistě ekonomickou nutností, ale je rozkročeno mezi ní a aktivním trávením volného času, což znamená, že kromě ekonomického rozměru ještě vždy zasahuje do sociální sféry i do sféry sebepojetí a propojuje je.¹ Vzhledem k projektovému cíli, jímž je zachytit a zmapovat současnou podobu kutilství i jeho historii a zasadit kutilství do širších socio-kulturních a historicko-politických souvislostí a tyto prezentovat široké veřejnosti, navazuje analýza modelářství na průsečíku prostorové distribuce a typologie činností pod něj spadajících přímo na zaměření projektu. Odlišuje se od zamýšlených charakteristik specializované mapy, jak jsou uvedeny v návrhu projektu, v tom směru, že se zaměřuje na jeden typ formalizovaných struktur kutilství ve formě modelářství, které slouží jako typický případ, na kterém se plně ukazují charakteristiky kutilství zamýšlené k zobrazení v návrhu projektu.

¹ K tomu blíže viz Gibas, Petr a kol. 2019. *Kutilství: drobná mozaika svépomocné tvorby*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 128 s. ISBN 978-80-7330-357-0.

K zúžení tematického zaměření specializované mapy bylo přistoupeno z kombinace důvodů: s ohledem na úplnost získaných dat, aplikovatelnost specializované mapy i relevanci jejího odborného sdělení zejména s ohledem na neočekávanou prostorovou diferenciaci, kterou zachycuje. K tematickému zúžení bylo zároveň přikročeno i pro vzájemnou nekompatibilitu možných kombinací dat – z výzkumu mimo jiné vyplývá, že kutilství je sice tematicky koherentní fenomén, jednotlivé aktivity i prostory jsou nicméně disparátní a spolu nijak významně nesouvisí ani po stránce prostorové, samotných aktivit i aktérských motivací.

Komparativní analýza dvou vybraných, specifických regionů NUTS II (Region Praha vs. Region Severozápad) přímo navazuje na zaměření projektu na komparaci kutilství ve dvou socio-ekonomicky odlišných regionech. Specializovaná mapa, jako výsledek takto zaměřených analýz dostupných dat (viz níže), představuje prostorovou distribuci modelářských aktivit v dílčím členění podle typového zaměření jednotlivých spolků a představuje tak odborné i laické veřejnosti značný rozsah jedné z mnoha kutilských aktivit. Zároveň na příkladu modelářství ukazuje rozšířenost prostor (fyzických a sociálních), kde probíhají činnosti, jež jsou založeny na svépomoci, formálním a neformálním sdílení „know-how“, skrze které se v rámci aktivního trávení volného času předávají manuální (i sociální) schopnosti a dovednosti, jejichž rozsah a důležitost pro každodenní život obyvatel nebývá zkoumán, podchycen a zachycen.

II) Popis výsledku

Specializovaná mapa představuje syntézu specifických kartografických technik a postupů zaměřených na zobrazení prostorově lokalizovaných dat a podrobných údajů, v tomto případě o současné existenci a aktivitě spolků modelářů v České republice; konkrétně tedy pobočných spolků zapsaných do Svazu modelářů ČR, z. s. (interní data Svazu platné k únoru 2018). Klíčovou část mapy tvoří unikátní bodová vrstva (soubor *.shp*; *shapefile*) daných spolků a jejich atributů sesbíraných v rámci výzkumu, realizovaného v rámci řešení předmětného projektu NAKI II. Data použitá při tvorbě specializované mapy byla sesbírána v rámci původního šetření, a to za využití (interních) údajů získaných od Svazu modelářů ČR, z. s., která byla upravena a doplněna o údaje sesbíraná v průběhu návazných šetření, konkrétně osobních konzultací se zástupci svazu, individuálního kontaktu s jednotlivými spolky a sběrem dalších dostupných dat a informací na jejich webových stránkách (viz kupř. originálně sesbírané online hypertextové odkazy společně s dalšími atributovými daty, které budou dostupné ve formě online GIS přes webový portál projektu). Takto sesbíraná, doplněná a upravená data byla dále analyzována (viz metodika výzkumu níže).

Daná bodová vrstva i specializovaná mapa samotná byly technicky zpracovány v prostředí geografických informačních systémů (GIS). Kromě informace o prostorové lokalizaci daného spolku jsou k dispozici i další atributy a charakteristiky jednotlivých zobrazených datových bodů – viz především podrobnější kategorizaci spolků podle typu jejich modelářské činnosti. Výstupem geografické analýzy dat je i zobrazení statisticky významných shluků prostorové koncentrace předmětných modelářských spolků za účelem zobrazení a interpretace charakteristik plošné distribuce kutilské aktivity (ve vztahu k regionálně–prostorovým specifikám České republiky)

Analýza a prostorová vizualizace předmětných dat je k dispozici ve dvou základních prostorových úrovních (měřítkách). Konkrétně se jedná o *i*) analýzu na úrovni celého území státu (ČR; zobrazené v měřítku 1:1 500 000); *ii*) podrobnější, prostorově zacílenou analýzu na úrovni vybraných dvou regionů NUTS II, a to regionu Praha (v měřítku 1:250 000) a Severozápad (měřítko 1:1 000 000). Dané dva regiony byly vybrány v souladu se zaměřením a specifickými cíli projektu NAKI II, konkrétně tedy s cílem vzájemné komparace dané situace ve dvou strukturálně odlišných (mezo-)regionech Česka (Praha jako hospodářsky a sociálně vedoucí region; Severozápad jako strukturálně znevýhodněný region).

Kromě uvedených klíčových ukazovatelů je specializovaná mapa doplněna i o další topologické charakteristiky analyzovaného území (ČR vs. vybrané regiony NUTS II), a to o údaje plošné (vybrané zastavěné/urbanizované území) i liniové povahy (administrativní hranice a vyhraničení zájmového území).

Metodika výzkumu

Předložená specializovaná mapa představuje výsledek výzkumu, jenž sestával z celé řady úkonů, do kterých vstoupily různé typy dat z různých zdrojů (viz dále), jež musela být systematicky a koordinovaně zpracovávána, průběžně kontrolována, a příp. i zpětně revidována, a to z hlediska úplnosti, správnosti a aktuálnosti do mapy vstupujících dat. Výzkum byl realizován ve třech vzájemně provázaných krocích – vstupní příprava a empirická část, po níž následovala část analytická a interpretace, kdy bylo rozhodnuto o konečné podobě specializované mapy.

Prvotním a základním vstupem pro vyhotovení specializované mapy byla oficiální data Svazu modelářů ČR, z. s. získaná ve formě obyčejného seznamu pobočních spolků evidovaných k únoru 2018, který obsahoval jejich kontaktní údaje. Tato data představovala část vstupních dat, která bylo navíc třeba významným způsobem očistit a doplnit, aby s nimi mohlo být analyticky pracováno. Další zásadní datový vstup při přípravě specializované mapy představovala GPS lokalizace všech spolků, která nebyla součástí vstupní sady dat získaných od Svazu modelářů, a jež byla realizovaná v průběhu empirické části výzkumu v rámci vstupní přípravy (geo)dat. V rámci empirické části také proběhlo systematické šetření kombinující nejrozumnější dostupné zdroje (elektronické, webové, analogové apod. a jejich vzájemné kombinace), kdy byla data doplněna o charakteristiky předmětných pobočních spolků a další atributová data (včetně odkazů na webové stránky jednotlivých spolků). Vznikla tak specifická geodatabáze prostorové distribuce kutilské činnosti a aktivit v ČR na příkladu současného modelářství jako jedné z kutilských aktivit s dlouhou a bohatou tradicí na území České republiky, která se zároveň těší stále značné popularitě.

V rámci analytické části výzkumu byly spolky klasifikovány dle předmětné a případně stěžejní činnosti a vznikla tak typologie modelářských spolků, která je jedním ze dvou analytických výstupů, jež mapa zobrazuje. Výstupem je typologizace spolků ve struktuře: modeláři letečtí, automobiloví (s rozlišením SRC- Slot Racig Cars automodelářů), lodní, plastikoví, raketoví, železniční, juniorští a výše nezařazení (smíšení). Následně spočívala analýza dat v identifikaci statisticky významných shluků prostorové koncentrace daných typů modelářských spolků (tzv. „hot-spots“) za pomoci aplikace lokální Getis-Ord prostorové

statistiky s p-hodnotami ≤ 0.05 . Analýza byla provedena pro celý dataset a zvlášť i pro podskupinu leteckých modelářů a podskupinu bez nich (tedy spolky mimo leteckých modelářů). Mapa zachycuje výsledky geostatistické analýzy za všechny modelářské spolky, a to z důvodu čitelnosti mapy a jen dílčích rozdílů mezi výstupy analýzy obou podskupin (výsledky analýzy včetně rozdílů jsou diskutovány níže).

Popis a interpretace výsledků

Předložená mapa zobrazuje výsledky prostorové analýzy lokalizace modelářských spolků (bodových subjektů) a dává je do souvislosti s dalšími, přidruženými informacemi plošného charakteru (urbanizovaná území populačně nejvýznamnějších měst ČR / měst nad 20 tis. obyvatel; administrativních/krajských hranic), a to ve dvou specifických prostorových úrovních – měřítku celorepublikovém a regionálním (se zaměřením na v projektu zkoumané regiony Praha a Severozápad).

Celkově bylo analyzováno více než 400 pobočních spolků. Z hlediska relativní početnosti jsou nejvíc zastoupeny spolky leteckých modelářů. Ty jsou zároveň na první pohled rozptýleně lokalizovány typicky mimo území s hlavní populační koncentrací obyvatelstva. Ostatní typy modelářských jsou typicky lokalizovány především do urbanizovaných území s vysokou hustotou obyvatelstva. (těžišťová území sídelního systému), což je v mapě patrné z relativně frekventovaného prostorového překryvu zobrazených urbanizovaných území (území vybraných měst s počtem obyv. nad 20 tis.) s prostorovou lokalizací daných modelářských spolků. Diferencovaná prostorová koncentrace jednotlivých typů modelářských aktivit představuje jeden z výsledků výzkumu (analýzy a syntézy prostorových dat) vizualizovaný kartograficky.

Getis-Ord prostorová statistika koncentrace modelářských spolků, konkrétně geostatistická analýza provedená za všechny modelářské spolky, poznatky o prostorové koncentraci potvrzuje. Separátně provedené geostatistické analýzy pro podskupinu leteckých modelářů a spolků mimo letecké modeláře se liší v dílčích bodech. 1, skupina leteckých modelářů se podílí na vyšší koncentraci spolků na území dnešní Jihozápadní a Střední Moravy (typicky území na hranici se Slovenskem – okresy Břeclav, Hodonín, Uherské Hradiště) a v případě analýzy ostatních spolků i dodatečně na ose Olomouc – Zlín. Tato území se tedy jeví jako oblasti s dodatečně ještě vyšší prostorovou koncentrací leteckých modelářů, což je možné vysvětlovat historickou kontinuitou. 2, V rámci samostatné geostatistické analýzy všech spolků mimo leteckých modelářů se ukazuje ještě i vyšší koncentraci v okolí měst České Budějovice a Písek; při analýze za všechny spolky však již prostorová koncentrace spolků v těchto územích nebyla staticky významná (a tudíž v prezentované mapě není zobrazena).

Obecně se tedy ukazuje, že modelářské spolky se v prostoru koncentrují do území s (nej)vyšší hustotou obyvatelstva, jak jej na specializované mapě zobrazuje i překryv jednotlivých lokalizovaných spolků se zobrazenými urbanizovanými územími s počtem obyvatel nad 20 tis. obyvatel. Ve srovnání s ostatními typy se ukazuje specifičnost skupiny leteckých modelářů. Jde o početně největší skupinu spolků, která je ve srovnání s ostatními typy významně více rozptýlená i do populačně menších, či dokonce okrajových území Česka. Vysokou oblibu i prostorovou distribuci je možné chápat jako výsledek historického vývoje

oblíby leteckého modelářství, a to zejména v období tzv. normalizace. S tím souvisí nejen rozvinutá síť spolků a intenzita spolkové činnosti, ale i kontinuita leteckého modelářství v post-socialismu zajištěná generačním transferem know-how v jejich rámci. Zároveň letecké modelářství potřebuje dostatek prostoru k samotnému létání, kdy urbanizované území může realizaci aktivit leteckých modelářských klubů být na překážku. Obdobně je možné vidět i vazbu aktivit lodních modelářů na vodní plochu – typicky řeky (viz Vltava, Labe, Ohře, apod.).

V případě ostatních typů modelářských spolků se spíše jedná o specifické aktivity, u kterých je prvotním faktorem krom setkávání a sdružování dostatečného množství osob se sdílenými zájmy a preferencemi trávení volnočasových aktivit i sdílení a udržování prostor a zázemí pro spolkové a výrobní činnosti. Urbanizovaná území s relativně vysokou koncentrací obyvatelstva tudíž umožňují intenzivnější prostorové sdílení společných (socio-kulturně definovaných) aktivit i nákladů na ně, a tudíž i diverzifikují lokální nabídku a dostupnost možností interakce a sdružování osob se společnými (modelářskými) zájmy. Specifičnost urbanizovaného území se projevuje zejména u spolků auto modelářů, které kromě stavitelů rádiem ovládaných, tzv. RC-modelů sdružují i SRC (tedy „slot racing car“) modeláře, jež potřebují ke své činnosti závodní dráhy, typicky k dispozici ve větších urbánních sídlech. Tu naznačuje i vydělená podskupina SRC spolků v rámci auto modelářů na mapě zobrazená.

Modelářské spolky představují prostory (ve fyzickém i sociálním smyslu), kde dochází k utváření a předávání specifických manuálních (modelářských – kutilských) schopností a dovedností. To je intenzivnější v urbánním prostoru, protože na rozdíl od periferně lokalizovaných území mohou urbanizovaná území poskytovat vhodnější podmínky pro vznik a existenci ostatních typů modelářských spolků a v obecnější rovině svépomocných aktivit typu DIY, které jsou taktéž – a částečně z obdobných důvodů – vázané na urbánní prostory. Nejde tedy jen o rovinu sociálně-ekonomickou představovanou faktem, že města, zejména ta velká či krajská, představují obecně bohatší regiony. Modelářské spolky, včetně těch s větší potřebou sdílení (prostor a nákladů) se koncentrují v oblastech s vyšší koncentrací obyvatel včetně těch, která jsou strukturálně postižená, jako je i region Severozápad pokrytý výzkumným projektem, ale třeba i Moravskoslezský kraj. Hustota obyvatel se tak zdá klíčovým prediktorem prostorové koncentrace modelářských spolků – a v teoretické rovině je možné výsledky výzkumu v rámci přípravy specializované mapy vztáhnout k obecným výsledkům výzkumu v rámci projektu, kdy se ukazuje, že kutilství je samozřejmou, ač často přehlíženou součástí životů velké většiny obyvatel.

III) Návrh využití výsledků

Kromě analytické/interpretační úlohy a informační role v souladu s cíli projektu může specializovaná mapa posloužit i jako podklad pro podporu budování kapacit pro rozvoj manuálních (modelářských – kutilských) schopností a dovedností prostřednictvím systematictější podpory vzniku, provozu a propagace prostor pro takovéto schopnosti a dovednosti, v tomto konkrétním případě modelářských aktivit sdružujících osoby se sdílenými zájmy a preferencemi (proaktivního) trávení volného času, a to jak na celostátní úrovni (na

rovině Svazu modelářů ČR, z.s.), tak i na úrovni lokálních spolků a ostatních (nezávislých) modelářských subjektů.

Webový odkaz na veřejně přístupné údaje:

Specializovaná mapa bude po schválení poskytovatelem zveřejněna ve formátu pdf na stránkách projektu kutilstvi.soc.cas.cz/#vystupy spolu s odborným komentářem a průvodní zprávou.

IV) Seznam související literatury

Tištěné zdroje:

Brewer, Cynthia A. 2016. *Designing Better Maps: A Guide for GIS Users*. Second Edition, Redlands, California: Esri Press.

Gelber, Steven M. 1999. *Hobbies: Leisure and the Culture of Work in America*. New York: Columbia University Press.

Gibas, Petr a kol. 2019. *Kutilství: drobná mozaika svépomocné tvorby*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 128 s. ISBN 978-80-7330-357-0.

Miller, Daniel. 1987. *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford: Blackwell.

Pollard, Nick, and Neil Carver. 2016. Building Model Trains and Planes: An Autoethnographic Investigation of a Human Occupation. *Journal of Occupational Science* 23(2): 168-180.

Sennett, R. 2008. *The Craftsman*. Yale University Press.

Voges, Jonathan. 2017. „Selbst ist der Mann“. *Do-it-yourself und Heimwerken in der Bundesrepublik Deutschland*. Göttingen: Wallstein Verlag.

Online zdroje:

ARCDATA Praha, Zeměměřický úřad, Český statistický úřad, 2016. *ArcČR 500 – digitální geografická databáze*. Verze 3.3. Webový odkaz: <https://www.arcdata.cz>

Český statistický úřad. *Registr ekonomických subjektů*. Webový odkaz: <https://apl.czso.cz/irsw>

Český úřad zeměměřický a katastrální. 2019. *Topografická databáze České republiky (Data200) – vrstva Sídla*. Webový odkaz: <https://geoportal.cuzk.cz>

V) Seznam publikací předcházejících výsledku N_{map}

Gibas, Petr a kol. 2019. *Kutilství: drobná mozaika svépomocné tvorby*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 128 s. ISBN 978-80-7330-357-0.